

MODERNIZATION, SOCIAL HYBRIDIZATION, SOCIAL CONVERGENCE AS FORMS OF SOCIAL CHANGE

Abstract: Social change in societies occurs in its two main types: evolution and revolution, but there are also different forms of modernization, social hybridization and social convergence. They, to a great extent, direct different societies towards progress, political, economic and cultural development. This article is dedicated to the analysis of these three forms.

Author information:

Veselina Ilieva
Lecturer, PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ v.ilieva@shu.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
social change, modernization, social hybridization,
social convergence

Социалната промяна в обществата се извършва в нейните основни два вида: еволюция и революция, но съществуват и различни нейни форми каквито са модернизацията, социалната хибридикация и социалната конвергенция. Те в немалка степен ориентират различните общества към прогрес, политическо, икономическо и културно развитие. Настоящата статия е посветена на анализа именно на тези три форми.

Модернизация

Модернизацията (от фр. ез. *moderne* — съвременен, нов) е процес на обновление на остарелите обществени системи, формации и цивилизации в духа на съвременните потребности. Като пример за модернизация може да послужи прехода на човечеството от аграрно към индустриално общество .

Според АРБЕРТО МАРТИНЕЛИ и ШУАНКИ ХИ [8, с.13-15] „модернизацията извършва дълбока промяна в човешките цивилизации и е световна тенденция от XVIII век. Тя включва не само голямата промяна и трансформация от традиционната към съвременната политика, икономиките, обществата и културите, но и цялото човешко развитие и опазване на природната среда. Почти всички народи в света се подлагат на някаква модернизация съзнателно или несъзнателно, а модернизацията може да се превърне и в национална цел, ако те желаят.“ И двамата автори са участници в Първият Международен форум за модернизация: модернизация и глобална промяна, който се състоя в Пекин през 2013 г.

Някои изследователи на модернизацията смятат, че постепенно се оформя специална наука за нейното изучаване макар, че я назовават по различен начин. Например, ШУАНКИ ХИ смята, че [10, с.23] „В зависимост от националното ниво на доходите, развитието и модернизацията, всички страни по света могат да бъдат категоризирани като развити или развиващи се. Проучванията за това защо развитите страни продължават да се развиват, как те поддържат нивото си на развитие и как развиващите се страни влизат в модерния клуб попадат в областта на *модернизационната наука*, която според него е нова междудисциплинарна наука.“ А ВЛАДИМИР ШУЛЦ [4] пише за зараждащата се наука - *социална транзитология*. Нейната тема са разнообразните форми на социална трансформация: революция, реформи, социални промени и т.н. Структурата на новата наука, авторът определя на три нива -

методологията на изследването, общата теория и приложна теория. Социалната транзитология все още е малко позната, тъй като същността ѝ е съсредоточена в областта на мета-теорията. Но само в светлината, според В. Шулиц, на тази наука може да се знае цялата история за развитието на обществото.

НИКЪЛАС АБЪРКРОМБИ, СТИВЪН ХИЛ и БРАЙЪН ТЪРНЪР сочат, че [1, с.13] „*мо своята същност модернизацията е насочена към различни сфери на обществото:*

1. В политическата сфера – *политическа модернизация*. Тя представлява изграждането на основни институции като политически партии, парламент, изборителни права и тайно гласуване, които подпомагат участието в управлението.

2. В областта на културата – *културна модернизация*. Обикновено се състои в отхвърлянето на религията и възприемането на националистически идеологии.

3. В областта на икономиката – *икономическа модернизация*. Тя не означава непременно индустриализация и се свързва с коренни икономически промени – разделение на труда, употреба на ръководни техники, подобрена технология и растеж на търговията.“

Според тях [1, с.13], „социалната модернизация включва по-висока грамотност, урбанизация и упадък на традиционната власт. Тези промени водят до все по-голяма обществена и структурна диференциация.“

Съществуват различни определения за модернизацията. Тя се разглежда като формиране на два типа социални системи – западноевропейска и северноамериканска. Уточнявайки тази гледна точка НИЙЛ СМЕЛЗЕР, изброява шест области на обществения живот, които влизат в усъвършенстващите се социални системи: икономика, политика, образование, религия, стратификация и семейство. Тук модернизацията се разбира като еволюционно изменение на обществата. В рамките на такова развитие социалната модернизация засяга обществените системи, формации и цивилизации. Тя може да протече както резултат от собствения отговор на вътрешни противоречия, така и в резултат на взаимстване на вече открити от други народи отговори във формата на социални институти. В първия случай модернизацията се нарича *самомодернизация*, а във втория случай – *догонваща модернизация*. Когато се говори за самомодернизация, то се имат предвид критериите за обществен прогрес: технологичното ниво; качеството и справедливостта в живота на хората; ефективността на труда; разнообразието и масовостта на стоките за потребление; ефективността на политическата система; господстващите смисли на живот и т.н. Когато става пък въпрос за догонващата модернизация, за образец в съвременността обикновено се взимат западните общества [5].

Освен това самомодернизацията може да бъде определена като формационна и цивилизационна.

Формационната модернизация представлява процес на замяна на предишната обществена деформация в нова, в резултат на усъвършенстване на обществените подсистеми и отношенията между тях. Тя представлява сама по себе си дълбок и всеотрашен конфликт между старото и новото, традиционното и съвременното. Обществено-формационната модернизация може да протече под формата на социална еволюция, революция и депривация (лишеност от определено благо).

Цивилизационната модернизация включва в себе си поява на лидер, нов проект, цивилизационен институт, отговарящи от една страна на външни предизвикателства, а от друга страна – на характера, менталността и образът на живот на народа. Освен това тя представлява конфликт между старата и новата цивилизация. Поредната цивилизационна модернизация днес протича в посттоталитарна България.

Способността към перманентна самомодернизация е признак на икономическото общество. А отделните страни провеждат догонваща модернизация, заимствайки от западните общества нови техника, технологии и социални институти.

Пример за самомодернизация в България е тази, след Освобождението от турско владичество през 1878 г. Непосредствено след този акт страната тръгва по пътя на европеизацията, която е неравномерна за различни части от страната. Завареното положение след османците е – около 80% от населението в страната живее в селата и само около 20% живее в

градовете. Разширяват се териториите с обработваема земя, като ускорено започва развитието си и кооперативното движение. Още през първото десетилетие на ХХ в. се появяват около 400 кооперации, кредитирани в тяхна дейност от българските банки. Появява се наемния труд, създават се предпоставки за фабрично производство и развитие на занаятите. Към свободните занаяти се прибавят предприемачи, банкови чиновници и др. Към 1912 г промишлените предприятия с чужди инвестиции са вече 27. Развиват се монополни организации главно в промишлеността, например в тютюневата, мелничарската промишленост и др. Появяват се и други масови професии: университетски преподаватели, учители, адвокати, художници, писатели, духовници и др. Към края на ХІХ в. държавата започва да проявява протекционизъм – поощряване на местното производство. Започват да се дават безлихвени кредити на населението, с цел поощряване на икономическата самоинициатива. Не на последно място е развитието на българската духовност – създава се първият български университет и е приет Закон за народното просвещение. За много кратко време след Освобождението цялото българско общество има съвсем нов облик изразяващ се в съвършено нов облик – като начин на живот, битово устройство и мода. Строят се железопътни линии, пристанища, пътища и административни сгради. Европейците наричат тази социална промяна „българското чудо“ [2].

Социална хибридизация

Важна част от модернизацията представлява т.нар. *социална хибридизация*. Модернизацията е винаги неин резултат.

Хибридизацията е организъм, получен в резултат от кръстосването на различни видове, сортове, раси и др.; мелез, кръстоска. В разглеждания случай, от социологическа гледна точка – това е кръстосване, смесване на различни сфери от обществото, между самите общества.

Както бе посочено *социалната хибридизация означава кръстосване на институти, подсистеми, от различни типове общества или цели общества като цяло. А социален хетерозис* (ускоряване на растежа, увеличаване на размерите, повишаване на жизнеспособността и продуктивността) е резултат от социалната хибридизация и представлява придобиване на нови институти, подсистеми, сфери, които правят обществото по-устойчиво в по-сложните условия на съществуване [3].

Кръстосването на биологичните и обществените организми имат общи закономерности. При кръстосването между растителни и животински организми новият организъм придобива чертите на своите предци. Същото се получава и при кръстосването на обществените организми. При животните това протича с помощта на генетична информация, която е записана в спиралите на ДНК. В обществените организми кръстосването започва със социална информация, описваща новите социални институти и подсистеми на обществото. Биологичната информация се извършва автоматично, биологически. При социалната хибридизация няма такъв механизъм. При нея има опасност за разрушаване на хибридизираната идеология, института или подсистемата на обществото. Механичното насаждане на нови идеи, социални институти, обществени системи от един обществен строй към друг не трябва да се прави. Поради това е необходимо управляващите елити да познават из основи особеностите на своите общества и също така да обладават способността за социално проектиране.

Практиката на социалната хибридизация показва, че не всеки социален институт от някакъв водещ обществен строй може да се може да бъде присаден към някакъв изостанал. Например, в България това е обусловено от заинтересоваността на хората към запазване на националните и присаждане на други цивилизационни ценности. Трудно се присаждат политически и духовни ценности към съществуващите възгледи. Причината е в това, че легитимацията на тези институти засяга вярвания и убеждения, които значителна част от хората имат и съставляват същността на субективността на хората [9]. Пример в това отношение са явленията, че в България придоби все по-голяма популярност американския празник „Хелоуин“ и празника на влюбените „Свети Валентин“.

Спецификата на догонващата социална хибридизация се състои в това, че към слабите незападни общества към общественения организъм се присаждат качества на силните западни

общества. Подобна хибридизация може да бъде различна. От една страна тя е възможна под формата на колонизация. Например, под формата на експортни нови стоки, насаждане на християнството, внедряването на европейска икономика и политически строй в Индия, Мексико и другите бивши колонии на европейските страни. В този случай хибридизатори се явяват колонизаторите. От друга страна социална хибридизация могат да осъществят управляващите елити на модернизиралите се страни. Например, реформите на министър-председателя на България СТЕФАН СТАМБОЛОВ в периода 1887 -1894 г. Следвайки като пример западните общества, само в областта на икономиката по негово време се приема [2, с.12] „първият общ закон за насърчаване на индустрията в България, насърчаване на местната индустрия, насърчаване на местното производство чрез различни привилегии и отстъпки давани от правителството, води силна данъчна политика и др., което ускорява стопанското развитие и укрепва международното положение на България.“

Съдържанието на социалната хибридизация се сменя спрямо технологичните епохи – аграрна, индустриална и информационна. В периода на индустриализма социалната хибридизация се отнася до отделни структури на обществото – църква, армия, икономика, образование и др. и носи избирателен характер, и също така се е отнасяла до отделни региони и страни върху които се разпространява влиянието на колонизаторите. В такива общества се появяват и т. нар. смесен тип хора – патриархално-градски. В индустриално-информационния период хибридизацията придобива тотален характер, става насилствена и се отнася към всички страни и народи, обхваща всички системи на обществото, включвайки и духовността, е образът на живот. Това по-скоро не е хибридизация, а унищожаване на старото общество и стихийно създаване на негово място нов тип общество. Като допълнение към смесения тип хора се появяват и хора – мутанти (организъм, получен в резултат на изменение).

В процеса на социална хибридизация протича: 1. възпроизводство на базовите свойства; 2. придобиване на нови свойства от различен обществен организъм; 3. мутация на нови свойства отсъстващи във видовете по произход.

Социална конвергенция

Конвергенция (от лат. ез. *convergo* — *сближаване*) е типично за света на живите организми. Тя представлява тона, че сходните условия на обитание чрез генетични изменения пораждат относително сходни анатомически (морфологични) форми на живи организми, даже относително далечни по произход. Но конвергенция може да протече не само по силата на сходни условия, но и по пътя на хибридизация.

В резултат на процесите на социална хибридизация и модернизация произтича процесът на **социална конвергенция**, т.е. *сближаване на противоположни общества*, например – марксовия капитализъм и пролетарски социализъм се конвергира в демократично общество от типа на буржоазния социализъм или демократичния капитализъм [7].

УИЛЯМ БЪКИНГАМ, РАЙМОН АРОН, ЯН ТИНБЕРГЕН, ДЖОН КЕНЕТ ГЪЛБРАЙТ, ПИТИРИМ СОРОКИН и др. са в основата на създаването на *Теория за конвергенцията на обществата*, според която с развитието на капитализма и социализма през XX в. се развиват сходни черти и различията между тях постепенно ще изчезнат. Това твърдение по своята същност изключва необходимостта от революционната замяна на капитализма за утвърждаване на социалистически строй. Според теорията се получава някакво хибридно, синтезирано общество, което ще елиминира недостатъците на двете системи. С развитието на производството и производителните сили, техниката и технологиите, изкуството и културата двете противоположни общества започват да решават проблемите си по еднакъв начин. Осъществявайки такива процеси, двете политически и социални системи взаимно се проникват, като тенденцията е капитализмът, в крайна сметка да погълне социализма [7].

Очевидно е, че обосновавайки своята теория за конвергенцията се използва като аргумент научно-техническата революция и свързаните с нея бурно протичащи социални и икономически процеси.

Днес може да се заяви, че капитализмът наистина погълна социализма, но по пътя на социална революция, а не чрез конвергенция, така както авторите на теорията предвиждат.

По отношение на модернизацията в България **в заключение** и в контекста на европейското членство на страната следва да се отбележи следното:

Модернизацията се изразява в разработване на научнообосновани варианти за икономическото и социалното развитие на българското общество, които обхващат политики, насочени към преодоляване на демографската криза, престъпността, кризата в ценностите и към развитие на личностния потенциал за учение през целия живот, и за подобряване на качеството на живот. От особено значение са политиките, които допринасят за по-интелигентна и по-екологично устойчива социална пазарна икономика и демократично общество, в които благополучието е резултат от иновациите и по-доброто използване на ресурсите на страната. Набелязват се пътищата за пълноценна социално-икономическа интеграция на България в ЕС и за усъвършенстване на управлението на страната и утвърждаване на правните принципи, норми и култура на поведение в съвременното българско общество в съответствие с най-добрите европейски практики. Изследват се развитието на идентичността и ценностните системи в българското общество, които отчитат цивилизационните трансформации и културната уникалност, морала, религиите, създаването и използването на нови знания.

References:

1. **Abarkrombi, n., Hil, St., Tarnar, B. S.**, Svetoven rechnik po sotsiologia, izd. „Delfin pres“, Burgas, 1993
2. **Dimitrov, G.**, Bulgaria v orbitite na modernizatsiyata, UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1995
3. **Smelzer, N.**, Sotsialnyie i kulyturnye izmenenia / V: Sotsiologia, Moskva: Feniks, 1998
4. **Shults, V.**, Sotsialnyie izmenenia i obshtestvo, Moskva, 2003
5. **Eisenstadt, S.**, Tradition, Change, and Modernity, Krieger Publishing, 1973
6. **Haferkamp, H., N., Smelser**, editors, Social Change and Modernity, Berkeley: University of California Press, 1992
7. **Inglehart, R.**, Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies, 1997
8. **Martinelli, A., He, C.**, ed., Global Modernization Review, 2010
9. **Steven, V.**, Social Change, 4th ed., Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 2008
10. **He, C.**, Modernization Science. The Principles and Methods of National Advancement, 2012